

I. Засади дисциплінарної відповідальності державних службовців

Тетяна Коломоєць

докторка юридичних наук, професорка
заслужена юристка України,
членкиня-кореспондентка НАПрН України,
деканеса юридичного факультету
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1101-8073>
T_deputy@ukr.net

Валерій Колпаков

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного і адміністративного права
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8580-3261>
Researcher ID: E-7091-2016
v.k.kolpakov@gmail.com

УДК 342.9:343.35(477)

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Анотація. Стаття продовжує дискурс щодо системи засад, принципів і правової природи дисциплінарної відповідальності. Безпосередньо досліджуються питання систематики конституційних засад відповідальності державних службовців за чинним нормативно-правовим забезпеченням.

Автори як керівні імперативи взяли до уваги положення Закону України “Про правовий режим воєнного стану” й Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” та ухвалені у їх конкретизацію нормативні акти Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади.

Метою статті є отримання нових знань про зміст і роль конституційних норм: а) у формуванні дисциплінарно-деліктного простору; б) в інтерференції конституційних засад, засад Закону України “Про державну службу”, доктринальних висновків у підвищенні ефективності дисциплінарної відповідальності державних службовців; в) у формуванні інтегративних якостей системи нормативного забезпечення дисциплінарно-деліктного сегменту українського права.

Особливе місце у цьому дискурсі посіли питання конституційності дисциплінарної відповідальності державних службовців у сучасних умовах, адже Конституція України встановила, що виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Автори вбачають, що найбільш значущими засадами конституційної природи, які корелюються з дисциплінарною відповідальністю, є: верховенство права; законність; пріоритет прав людини; добросовісність; справедливість; неприпустимість подвійної відповідальності; індивідуальний характер дисциплінарної відповідальності; рівність учасників дисциплінарних процедур перед законом; презумпція невинуватості у сфері дисциплінарної відповідальності; права на захист і самозахист осіб, які притягаються до дисциплінарної відповідальності; своєчасність покладення дисциплінарної відповідальності; винуватість суб'єкта відповідальності (винність).

Саме вони стали предметом дослідження як окремі феномени і як системна сукупність, інтегративні якості якої обумовлюють гармонічність присутності дисциплінарної відповідальності у комплексі засобів юридичного впливу на порушення норм права.

Ключові слова: конституційні засади; дисциплінарна відповідальність; державний службовець; державна служба; верховенство права; законність; добросовісність; дисциплінарний проступок.

Проблематика статті обумовлена дискурсом щодо правової природи дисциплінарної відповідальності державних службовців, її засад, призначення і впливу на розбудову громадянського суспільства, особливо в умовах воєнного стану, і дії обмежень, передбачених Законом України “Про правовий режим воєнного стану”¹, Указом Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”², а також відповідними актами органів виконавчої влади. Особливе місце у цьому дискурсі посіли питання конституційності дисциплінарної відповідальності державних службовців у сучасних умовах, адже Конституція України³ встановила, що виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Осмилення систематики конституційних засад дисциплінарної відповідальності державних службовців дала змогу авторам розкрити її поняття і сформулювати її дефініцію, центром якої представлена взаємозалежність заходів впливу і їх виконання правопорушником.

В адміністративно-правовому дискурсі дослідження дисциплінарної відповідальності державних службовців посіли самостійне місце. Вони утворюють специфічні адаптивні локації щодо її співвідношення з адміністративним правом⁴; співвідношення зі службовим правом⁵; специфіки відповідальності службовців конкретних організаційних структур⁶; правових засад від-

¹ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>> (дата звернення: 09.10.2023).

² Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/64/2022#Text>> (дата звернення: 09.10.2023).

³ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 09.10.2023).

⁴ Л Корнута, ‘Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні’ (автореф дис канд юрид наук, 2013) 24.

⁵ О Губанов, *Юридична відповідальність публічних службовців як інститут службового права України* (Гельветика 2020) 374.

⁶ А Максимович, ‘Адміністративно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності працівників Державного бюро розслідувань’ (дис д-ра філософії, 2021) 214.

повідальності⁷; феноменології дисциплінарної відповідальності державних службовців⁸; практики Європейського суду з прав людини⁹; теорії дисциплінарної відповідальності державних службовців¹⁰.

Мета дослідження полягає в отриманні нових знань про зміст і роль конституційних засад дисциплінарної відповідальності державних службовців та їх реалізації в правозастосуванні.

Поняття дисциплінарної відповідальності, її зміст і обсяг досі залишаються одним із найдискусійніших питань в українському праві загалом і в адміністративному праві зокрема¹¹.

Активність обміну думками щодо цього правового феномену значною мірою обумовлена, по-перше, широтою застосування терміна “дисциплінарна відповідальність” у нормативних джерелах, фаховій літературі, правозастосовній сфері і на побутовому рівні; по-друге, двоїстою позицією законодавця, який використовує цей термін у численних нормативних матеріалах, але не надає його визначення.

Зазначене відноситься навіть до законодавчих актів, у яких дисциплінарна відповідальність представлена окремими структурними частинами.

Це стосується, наприклад, Закону України “Про державну службу”, який містить розділ VIII “Дисциплінарна та матеріальна відповідальність державних службовців”, до якого входить глава 2 “Засади дисциплінарної відповідальності”. Глава починається зі ст. 64 “Дисциплінарна відповідальність державного службовця”, яка за юридичною логікою мала б дати поняття цієї відповідальності, але обмежилась констатацією факту її існування:

Стаття 64. Дисциплінарна відповідальність державного службовця.

1. За невиконання або неналежне виконання посадових обов’язків, визначених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою інструкцією, а також порушення правил етичної поведінки та інше порушення службової дисципліни державний службовець притягається до дисциплінарної відповідальності у порядку, встановленому цим Законом.

2. Для державних службовців можуть встановлюватися особливості притягнення до дисциплінарної відповідальності у випадках, визначених законом¹².

Аналогічно сконструйований Закон України “Про судоустрій і статус суддів”¹³. Розділ 6 цього нормативного акта має назву “Дисциплінарна відповідальність судді”, однак у ньому немає статті, яка б за логікою розкрива-

⁷ О Новак, *Правові засади дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні* (Право 2015).

⁸ В Серeda, ‘Феномен дисциплінарної відповідальності в адміністративно-правових відносинах’ (дис-дра юрид наук, 2015).

⁹ Т Малашенкова, ‘Принципи дисциплінарної відповідальності судді у практиці європейського суду з прав людини’ (2020) 4 Часопис Київського університету права 151–4.

¹⁰ Т Аніщенко, *Дисциплінарна відповідальність державного службовця: від теорії дисциплінарно-деліктного права до особливостей застосування* (Гельветика 2023).

¹¹ Там само.

¹² Про державну службу: Закон України 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

¹³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

ла поняття (або суть поняття), яке винесено у назву розділу. Починається розділ зі ст. 106 “Підстави дисциплінарної відповідальності судді”, а далі регулює питання дисциплінарної скарги, стягнень, рішення у дисциплінарній справі тощо.

Дисциплінарна відповідальність також присутня у нормах Кодексу адміністративного судочинства України¹⁴, Кодексу України про адміністративні правопорушення¹⁵, Митного кодексу України¹⁶, законів України “Про адміністративні послуги”¹⁷, “Про основи національного спротиву”¹⁸ та багатьох інших.

Заради справедливості зазначимо, що Закон України “Про державну службу”¹⁹ (втратив чинність 10 грудня 2015 р.) зробив спробу сформулювати зміст дисциплінарної відповідальності. У статті 52 “Дисциплінарна відповідальність державного службовця та підстави притягнення до неї” (розділ VIII “Дисциплінарна та майнова відповідальність державного службовця”) було зазначено, що дисциплінарна відповідальність полягає у накладенні на державного службовця дисциплінарних стягнень за вчинення дисциплінарних проступків, визначених законом. У цьому ракурсі привертає увагу “Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців” (затверджений наказом Голодержслужби України від 1 вересня 1999 р. № 65), у якому під дисциплінарною відповідальністю розуміється обов’язок державного службовця відповідати за здійснений ним дисциплінарний вчинок і нести міру стягнення, передбачену чинним законодавством²⁰. Застосовані у наведених документах формули виявились такими, що достатньою мірою не відповідають практичним потребам, що і підтверджується скасуванням дії зазначеного вище Закону. Відсутність легальної формули поняття “дисциплінарна відповідальність” імовірніше за все пов’язане з відповідними труднощами її розроблення, а існуючі пропозиції з цього приводу не отримали наукових обґрунтувань, достатніх для їх нормативного закріплення, і, натепер, залишаються у сфері доктринального дискурсу. Але будь-які труднощі не можуть виправдати відсутність визначення найважливішого поняття всього адміністративного права і деліктного законодавства як його частини. Тому продовження наукових пошуків – нагальна проблема українського адміністративного права.

¹⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35. Ст. 446.

¹⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

¹⁶ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–48. Ст. 552.

¹⁷ Про адміністративні послуги: Закони України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.

¹⁸ Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. *Голос України*. 31.07.2021. № 143.

¹⁹ Про державну службу: Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4050-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2012, № 26, ст. 273.

²⁰ Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців, затверджений наказом Голодержслужби України від 1 вересня 1999 р. № 65 (Наказ втратив чинність на підставі наказу Національного агентства України з питань державної служби від 13 вересня 2011 р. № 11) <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065354-99#Text>> (дата звернення: 09.10.2023).

Достатні підстави для теоретичних висновків і практичного запровадження демократичних правових стандартів у сфері відповідальності за вчинення дисциплінарних проступків надає Конституція України. З її ухваленням процеси розбудови суспільного життя почали набирати ознаки нормативної узгодженості, що, зі свого боку, вимагало збалансованості у вирішенні будь-яких питань державного впливу на сфери правового регулювання.

Відповідно до Конституції України переосмислення ідейних цінностей і правових положень, реформування і трансформування юридичних інститутів постають важливим практичним інструментом досягнення поліпшення економічного та соціального становища, зміцнення законності та правопорядку, утвердження в Україні принципів верховенства права, справедливості та гуманізму, пріоритету прав та свобод людини і громадянина, розбудови правової держави і становлення громадянського суспільства²¹.

Для сфери дисциплінарної відповідальності визначальний фактор міститься у конституційній нормі (п. 22 ч. 1 ст. 92), яка встановила, що виключно законами України визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями, і відповідальність за них.

З цього випливає, по-перше, що лише закон визначає поведінку, яка є протиправною, винною і утворює склад дисциплінарного правопорушення (проступку); по-друге, що лише така поведінка, як дисциплінарний проступок, є підставою дисциплінарної відповідальності; по-третє, що зміст дисциплінарної відповідальності визначається законом.

Таким чином, терміни і поняття “дисциплінарне правопорушення” і “дисциплінарна відповідальність” мають конституційні засади, що вимагає у відповідних дослідженнях передусім враховувати цей факт.

На наше переконання, усі засади дисциплінарної відповідальності мають конституційну природу. Адже конституційною є сам вид такої відповідальності, а отже, і всі пов’язані з нею правові концепти, поняття, універсалії²².

Найбільш значущими засадами, що мають конституційну природу і корелюються з дисциплінарною відповідальністю, необхідно визнати: верховенство права; законність; пріоритет прав людини; добросовісність; справедливість; неприпустимість подвійної відповідальності; індивідуальний характер дисциплінарної відповідальності; рівність учасників дисциплінарних процедур перед законом; презумпцію невинуватості в сфері дисциплінарної відповідальності; права на захист і самозахист осіб, які притягаються до дисциплінарної відповідальності; своєчасності покладення дисциплінарної відповідальності; винуватість суб’єкта відповідальності (винність).

Серед перелічених засад панівна роль належить додержанню вимог *верховенства права*. Це обумовлено:

по-перше, визнанням верховенства права загальною засадою державного суверенітету (розділ 1 Конституції України) і принципом суспільного і дер-

²¹ В Колпаков, ‘Дисциплінарна відповідальність державних службовців: еволюція нормативного регулювання’ (2016) 9 Право України 79–91.

²² Дисциплінарно-деліктне право України: навчальний посібник (Коломоєць Т, Колпаков В ред, Ін Юре, 2016) 5–6.

жавного устрою, існування і функціонування інституцій усіх гілок влади, взаємодії держави з громадянським суспільством (*‘В Україні визнається і діє принцип верховенства права’ – ст. 8, ‘Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права’ – ст. 18, ‘Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права’ – ст. 129, ‘Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов’язковості ухвалених ним рішень і висновків’ – ст. 147 Конституції України*)²³;

по-друге, статус кандидата на членство в Європейському Союзі передбачає еволюцію у процесах імплементації стандартів (принципів, практик) Євросоюзу в український правовий простір, а одним із найважливіших таких стандартів є верховенство права²⁴;

по-третє, безпосередньо на дисциплінарну відповідальність державних службовців спрямовано закріплення верховенства права як провідного принципу державної служби у чинному Законі України “Про державну службу”, який полягає у *забезпеченні пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави.*

Похідною від верховенства права і ключовою засадою дисциплінарної відповідальності є *законність*. Вона також має конституційну природу. Вище вже зазначалось, що кореляція законності з дисциплінарним правопорушенням і дисциплінарною відповідальністю безпосередньо зафіксована у нормах ст. 92 Конституції України.

Також підкреслимо, що за Конституцією України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (ст. 6), правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ст. 19), органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19), ніхто не може бути заа-

²³ Конституція України (н 3).

²⁴ Звернемося до впровадження у практику української юриспруденції одного з компонентів верховенства права – європейського стандарту (принципу) правової визначеності. До її розуміння Конституційний суд України у своїх рішеннях звертався декілька разів. Зокрема, це рішення: від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 (щодо конституційності положень статті 92, пункту 6 розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України); від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 (щодо конституційності абзацу 8 пункту 5 частини 1 статті 11 Закону України “Про міліцію”); від 22 грудня 2010 р. № 23-рп/2010 (щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення); від 27 лютого 2018 р. № 1-р/2018 (щодо конституційності низки положень Податкового кодексу України); від 20 червня 2019 р. № 6-р/2019 (щодо конституційності Указу Президента України “Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів”) та ін.

рештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ст. 29).

Також необхідно взяти до уваги, що Комітет Міністрів Ради Європи 13 лютого 1991 р. ухвалив Рекомендацію R(91)1 державам-членам стосовно адміністративних санкцій²⁵, якою визначено вісім принципів щодо їх застосування: законність; незворотність дії закону у часі; неприпустимість притягнення особи до відповідальності одного виду за один і той же проступок; розумність термінів застосування адміністративних санкцій; завершення провадження ухваленням остаточного рішення; забезпечення права особи на захист; обов'язок адміністративного органу нести тягар доказування; право на оскарження санкцій у незалежному та неупередженому суді, створеному на підставі закону. *Зазначена Рекомендація містить пояснювальну записку, у якій роз'яснюється кожен із восьми принципів. У роз'ясненнях привертають увагу коментарі щодо принципу законності. У них визнається розумним правило, яке встановлює, що акт про застосування санкції підлягає перевірці на законність. Суб'єктом перевірки має бути незалежний і неупереджений суд, створений на підставі приписів права (by law). Еманацією цього правила (перевірка на законність) вбачається перевірка суті справи (не лише контроль).*

Наведене дає змогу зазначити, що законність у сфері дисциплінарної відповідальності – це, по-перше, неухильне виконання нормативних приписів суб'єктом юрисдикції; по-друге, неухильне виконання об'єктом відповідальності застосованих до нього засобів впливу.

З цього випливає наріжна сентенція дисциплінарної відповідальності: відповідальність – це не те, що задумано, і те, що записано, а те, що сталося насправді, перетворилося у юридичний факт у результаті реалізації правових норм.

Таким чином, дисциплінарна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення дисциплінарного проступку заходів впливу, які реалізовані щодо правопорушника.

Для дисциплінарної відповідальності (на відміну від кримінальної та адміністративної²⁶) суттєве значення має розуміння таких термінів, як “додержання законодавства”, “законні вимоги”, “виконання закону” тощо.

Адже на просторі цієї відповідальності значний сегмент регуляторного впливу забезпечується дисциплінарними статутами та положеннями про дисципліну, які не є актами законодавства у прямому розумінні (сукупністю нормативних актів вищої сили, ухвалених у встановленому порядку Верховною Радою України), а є актами підзаконними.

²⁵ Recommendation No. R (91) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Administrative Sanctions (Adopted by the Committee of Ministers on 13 February 1991 at the 452nd meeting of the Ministers' Deputies) <<https://rm.coe.int/16804fc94c>> (accessed: 09.10.2023).

²⁶ В Колпаков, ‘Розмежування злочинів, адміністративних і дисциплінарних проступків’ (2009) 1 Науковий вісник Київського нац. ун-т. внутр. справ 99.

Щодо включення підзаконних актів до законодавства висловлювались різні підходи. У цій дискусії ми дотримуємося найбільш поширеної точки зору, яка полягає в тому, що режим законності, незважаючи на всі термінологічні хитрощі, передбачає дотримання приписів, що містяться у всіх нормативно-правових актах: як у законах, так і в підзаконних актах²⁷.

З цього приводу деякі представники цієї позиції вважають легітимним застосування поняття (і терміна) “правозаконність”²⁸, яке, на їхню думку, відбиває гармонію права і закону. Ми вважаємо справедливим розглядати правозаконність як стан відповідності суспільних відносин законам і підзаконним актам, які видаються на користь усього суспільства, за обов’язкового обліку та поваги суб’єктивних права і свободи соціальних меншин, і здійснюються всіма учасниками правовідносин.

Забезпечують законність дисциплінарної відповідальності низка гарантій, найбільш важливими з яких є: наявність спеціальних нормативних актів; закріплення у цих актах підстав дисциплінарної відповідальності; визначення суб’єктів цієї відповідальності; встановлення системи стягнень; визначення строків щодо притягнення до відповідальності; встановлення складів проступків; унормування процедур притягнення до відповідальності; розкриття поняття доказів щодо вчинення проступків; визначення суб’єктів юрисдикції; визначення порядку виконання стягнень.

Пріоритет прав людини у відносинах дисциплінарної відповідальності серед її конституційних засад займає особливе місце, адже права і свободи людини і громадянина є центральним елементом конституційного статусу особи. Вони у Преамбулі Конституції України: *‘Верховна Рада України від імені Українського народу <...> дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя <...> приймає цю Конституцію – Основний Закон України’*²⁹. У нормах ст. 3 права і свободи людини і громадянина визнаються найвищою соціальною цінністю, яка визначає зміст і спрямованість діяльності держави. Стаття 8 гарантує їх судовий захист безпосередньо на підставі норм Конституції України: *‘Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується’*. А розділ 2 Конституції України цілком присвячений правам, свободам та обов’язкам людини і громадянина. *‘Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними’* (ст. 21)³⁰.

Безпосередньо з питаннями юридичної (у тому разі і дисциплінарної) відповідальності корелюються норми Конституції України, закріплені у ст. 29 – *‘Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність’*; у ст. 55 – *‘Права і свободи людини і громадянина захищаються судом’*; у ст. 64 – *‘Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України’*;

²⁷ В Іванов, ‘Матеріально-правові і процесуальні гарантії законності притягнення до адміністративної відповідальності’ (автореф дис канд юрид наук, 2001) 19.

²⁸ С Мосьондз, ‘Феномен правозаконності як сучасна теоретико-правова модель’ (2015) 19 Журнал східноєвропейського права 4–10.

²⁹ Конституція України (н 3).

³⁰ Там само.

у ст. 92 – ‘Виключно законами України визначаються <...> діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них’³¹ та інших.

Доброчесність як конституційна засада дисциплінарної відповідальності. Поняття доброчесності Конституція України застосовує щодо регулювання лише питання правосуддя. Утім, ми впевнені, що це дає підстави визнавати доброчесність важливою конституційною засадою будь-якої юридичної відповідальності, включаючи відповідальність дисциплінарну. У її межах доброчесність розуміється як спрямованість дій суб’єктів дисциплінарної юрисдикції на забезпечення публічних інтересів та відмова від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих їм повноважень.

З огляду на усталене розуміння верховенства права, законодавства і принципів Європейського Союзу щодо сфери управління і відповідальності, доброчесність є важливою генетичною основою дисциплінарно-деліктних відносин. Утім, у позитивному праві України кореляція між ними залишається за межами нормативного регулювання. Вважаємо, що проблематика доброчесності у дисциплінарно-деліктній сфері має стати одним із напрямів дослідницьких зусиль.

Афілійованою з доброчесністю є засада *справедливості дисциплінарної відповідальності* державних службовців. Справедливість передбачає увагу до людської індивідуальності й унікальності кожної життєвої ситуації. Ідея справедливості тим чи іншим чином супроводжує наукові пошуки з періодів зародження правових відносин і до сучасного їх стану. На просторі правової відповідальності, і дисциплінарної у тому разі, ця загальнолюдська цінність сприймається в одних випадках підставою правового рішення, а в інших – його результатом. Вона присутня у низці правових актів і є одним із невід’ємних компонентів каркасу юридичної відповідальності.

У дисциплінарному праві справедливість сприймається як пропорційність покарання винної особи щодо негативних наслідків протиправного вчинку. Ознаки і критерії справедливого ставлення до суб’єкта проступку і самого проступку зовнішній вираз знаходять у дисциплінарній справі.

Дисциплінарна справа, або справа дисциплінарної юрисдикції, – це форма об’єктивізації (матеріальна оболонка), індивідуалізації, конкретизації, систематизації і зберігання усіх обставин щодо: а) встановлення дисциплінарного проступку; б) його дослідження; в) прийняття рішення по суті; г) реалізації прийнятого рішення.

Чинний Закон України “Про державну службу” (ст. 74 “Гарантії прав державних службовців під час застосування дисциплінарного стягнення”) встановлює, що

1. Дисциплінарне стягнення має відповідати ступеню тяжкості вчиненого проступку та вини державного службовця. Під час визначення виду стягнення необхідно враховувати характер проступку, обставини, за яких він був вчинений, обставини, що пом’якшують чи обтяжують відповідальність, результати оцінювання службової

³¹ Конституція України (н 3).

діяльності державного службовця, наявність заохочень, стягнень та його ставлення до служби.

2. Дисциплінарне стягнення може бути накладено тільки у разі встановлення факту вчинення дисциплінарного проступку та вини державного службовця. Вчинення державним службовцем діянь у стані крайньої потреби або необхідної оборони виключають можливість застосування дисциплінарного стягнення³².

Концепція дисциплінарної справи подана у ст. 73 цього Закону. Така справа формується з метою збору інформації про обставини, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження, для визначення дисциплінарною комісією ступеня вини, характеру і тяжкості цього дисциплінарного проступку формується дисциплінарна справа. Дисциплінарна справа повинна містити: дату і місце її формування; підстави для відкриття дисциплінарного провадження; характеристику державного службовця, складену його безпосереднім керівником, та інші відомості, що характеризують державного службовця; відомості щодо наявності чи відсутності дисциплінарних стягнень; пояснення державного службовця щодо обставин, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження та/або акт про відмову від надання таких пояснень; пояснення безпосереднього керівника державного службовця з приводу обставин, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження; пояснення інших осіб, яким відомі обставини, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження (за наявності); належним чином завірені копії документів і матеріалів, що підтверджують та/або спростовують факт вчинення дисциплінарного проступку; пропозиції Комісії або подання дисциплінарної комісії у державному органі з висновком про наявність чи відсутність у діях державного службовця дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності; опис матеріалів, які містяться в дисциплінарній справі. Порядок обліку та роботи з дисциплінарними справами встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби.

Крім цього, справедливість передбачає відповідність заходів впливу меті, з якою вони застосовані. Цей аспект справедливості знаходить свій прояв у врахуванні обставини, що пом'якшують або обтяжують дисциплінарну відповідальність. Такі обставини сформульовані у ст. 67 чинного Закону України “Про державну службу”.

1. Дисциплінарне стягнення має відповідати характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та ступеню вини державного службовця. Під час визначення виду дисциплінарного стягнення необхідно враховувати характер дисциплінарного проступку, обставини, за яких він був вчинений, настання тяжких наслідків, добровільне відшкодування заподіяної шкоди, попередню поведінку державного службовця та його ставлення до виконання посадових обов'язків.

³² Про державну службу (н 12).

2. Обставинами, що пом'якшують відповідальність державного службовця, є: 1) усвідомлення та визнання своєї провини у вчиненні дисциплінарного проступку; 2) попередня бездоганна поведінка та відсутність дисциплінарних стягнень; 3) високі показники виконання службових завдань; 4) вжиття заходів щодо попередження, відвернення або усунення настання тяжких наслідків, які настали або можуть настати в результаті вчинення дисциплінарного проступку, добровільне відшкодування заподіяної шкоди; 5) вчинення проступку під впливом погрози, примусу або через службу чи іншу залежність; 6) вчинення проступку внаслідок неправомірних дій керівника.

3. Під час застосування дисциплінарного стягнення можуть враховуватися також інші, не зазначені у частині другій цієї статті, обставини, що пом'якшують відповідальність державного службовця.

4. Обставинами, що обтяжують відповідальність державного службовця, є: 1) вчинення дисциплінарного проступку у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або токсичних засобів; 2) вчинення дисциплінарного проступку повторно, до зняття в установленому порядку попереднього стягнення; 3) вчинення проступку умисно на ґрунті особистої неприязні до іншого державного службовця, у тому числі керівника, чи помсти за дії чи рішення щодо нього; 4) вчинення проступку умисно з мотивів неповаги до держави і суспільства, прав і свобод людини, окремих соціальних груп; 5) настання тяжких наслідків або заподіяння збитків внаслідок вчинення дисциплінарного проступку³³.

Прямий стосунок до справедливості має *неприпустимість подвійної відповідальності*, тобто притягнення до відповідальності за одне й те саме правопорушення два і більше рази. Ця засада впливає зі ст. 61 Конституції України. Відповідно до неї ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Вона конкретизована у чинному Законі України "Про державну службу" у ст. 74 "Гарантії прав державних службовців під час застосування дисциплінарного стягнення". Вона встановлює, що за кожне порушення службової дисципліни накладається лише одне дисциплінарне стягнення.

Доречно підкреслити, що наведені положення ст. 61 Конституції України створюють умови для притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили діяння, що є одночасно дисциплінарними й адміністративними проступками і були притягнуті до дисциплінарної відповідальності³⁴.

Важливою конституційною засадою дисциплінарної відповідальності є її *індивідуальний характер*. Ця засада об'єктивована у ч. 2 ст. 61 Конституції України, яка встановила що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Розповсюдження дії цієї норми на сферу дисциплінарної відповідальності забезпечено ст. 92 Конституції України, яка прямо вказала, що цей вид відповідальності корелюється з іншими видами юридичної відповідальності.

Індивідуальний характер дисциплінарної відповідальності означає, що відповідальність за порушення правил, положень чи норм, встановлених в організаціях, установах, підприємствах лежить на конкретній особі.

³³ Про державну службу (н 12).

³⁴ В Колпаков, "Конституційно-правові засади відповідальності за адміністративні проступки" в *Правова система України: історія, стан та перспективи*, т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення (Битяк Ю ред, Право 2008) 402.

Індивідуалізація дисциплінарної відповідальності поділяється, на нормативну і правозастосовну. Нормативна об'єктивована у нормах які її регламентують. Це, наприклад, визнання діянь порушеннями службової дисципліни шляхом юридичної фіксації ознак проступку та його юридичного складу; нормативне закріплення підстав для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності (вчинення ним дисциплінарного проступку); встановлення у відповідному нормативному матеріалі альтернатив щодо засобів впливу (керівник державної служби може обмежитися зауваженням на адресу порушника); юридичне закріплення вимоги, що дисциплінарне стягнення має відповідати характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та ступеню вини державного службовця.

Правозастосовна індивідуалізація об'єктивується у процедурах притягнення до відповідальності. Це, наприклад, ідентифікація порушника, застосування дисциплінарних стягнень до конкретної особи, врахування при винесенні рішень про заходи впливу особистості порушника, юридична фіксація факту вчинення дисциплінарного проступку, встановлення вини державного службовця, формування доказової бази щодо правопорушника тощо.

Індивідуалізація дисциплінарної відповідальності сприяє підтриманню ладу та дисципліни у відповідних організаціях, установах, підприємствах і допомагає встановити чіткі норми поведінки персоналу.

Засада *рівності учасників процедур дисциплінарної відповідальності перед законом* перебувають у прямому зв'язку з нормами ст. 24 Конституції України, за якою громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Сутність цього зв'язку розтлумачена Конституційним Судом України, який визнав рівні права будь-якої особи на участь у розгляді своєї справи суб'єктами усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012 в аспекті конституційного звернення стосовно рівності громадян у конституційних правах, свободах та перед законом зазначив, що відповідні норми треба розуміти так, що

кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод у судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій, у тому числі й особа, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань³⁵.

З огляду на зазначене вважаємо, що принцип рівності перед законом у сфері дисциплінарної відповідальності означає, що державні службовці, які притягуються до такої відповідальності, мають рівні права та несуть рівні обов'язки у відповідних правовідносинах.

Важливою конституційною засадою дисциплінарної відповідальності є *презумпція невинуватості*. Вона впливає з норм ст. 62 Конституції Украї-

³⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v009p710-12#Text>> (дата звернення: 09.10.2023).

ни. Відповідно до неї особа вважається невинуватою доти, доки її вину не буде доведено.

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням³⁶.

Хоча у статті йдеться про кримінально-правову відповідальність, ми не бачимо заперечень для її екстраполяції на сферу дисциплінарної відповідальності. На користь цього свідчить положення чинного Закону України “Про державну службу”, за якими стягнення може бути накладено тільки у разі встановлення факту вчинення дисциплінарного проступку та вини державного службовця. Вчинення державним службовцем діянь у стані крайньої потреби або необхідної оборони виключають можливість застосування дисциплінарного стягнення.

Ґрунтовною засадою дисциплінарної відповідальності, покликаною забезпечувати реальну дію презумпції невинуватості, є право на захист та кваліфіковану юридичну допомогу. Конституція України закріплює і гарантує право особи на захист своїх прав юридичними засобами. Про такий захист, зокрема, йдеться у ст. 55 “Права і свободи людини і громадянина захищаються судом”. Зі свого боку ст. 74 Закону України “Про державну службу” дає змогу державному службовцю користуватися правовою допомогою адвоката або іншого уповноваженого ним представника. Крім цього, він має право на ознайомлення з матеріалами дисциплінарної справи та на оскарження застосованого до нього дисциплінарного стягнення у визначеному законом порядку.

Наш аналіз правозастосовної практики реалізації державними службовцями права на захист через користування правовою допомогою, дає змогу актуалізувати питання про дослідження можливостей і перспектив використання у цій сфері *правового самозахисту*.

За обставин еволюційних зрушень у якісних характеристиках громадянського суспільства, цілком природно виглядає пошук захисних інструментів за межами компетенції публічної адміністрації. Йдеться про ретельне наукове осмислення механізмів правового регулювання випадків, коли громадянин може реалізувати свої права, спираючись на власні можливості і використовує з цією метою відповідний правовий інструментарій³⁷. Конституційні підстави самозахисту проглядаються у ст. 63 Конституції України, яка визнає право особи відмовлятися від показань і пояснень.

³⁶ Конституція України (н 3).

³⁷ В Колпаков, ‘Процесуальний самозахист в адміністративно-деліктному праві’ в *Адміністративна відповідальність: проблеми та шляхи їх подолання Матеріали круглого столу* (НАВС 2012) 18.

Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду³⁸.

Засада *своєчасності* покладення дисциплінарної відповідальності виконує важливу роль щодо об'єктивізації ознак дисциплінарного проступку. Своєчасність у сфері дисциплінарної відповідальності реалізується через дотримання строків, встановлених дисциплінарними нормами для виконання суб'єктом правозастосування дій, необхідних для визнання вчинку проступком. Порушення строків, як правило, унеможлиблює або визнання діяння правопорушенням, або притягнення правопорушника до відповідальності.

Конституція України приділяє строкам значну увагу, щоправда, у тексті Основного Закону вони напряду не стосуються дисциплінарних проступків, але конституційне ставлення до існування і функцій цього феномену на просторі українського права формують аналогічне ставлення до нього в інших правових сегментах і юрисдикціях.

Вважаємо, що конституційний дух щодо категорії “строк” ухвалений Законом України “Про державну службу” і конкретизований у нормах, що регулюють дисциплінарну відповідальність.

Так, строки виступають ознакою складу проступку, обставиною, що впливає на можливість притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності, встановлюють терміни щодо процедурних дій тощо. Стаття 65 зазначеного вище Закону “Підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності” визнає дисциплінарним проступком: порушення вимог Закону України “Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)”³⁹ у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти державним службовцем, який займає посаду державної служби категорії “А” або “Б”; неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення; прогул державного службовця (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин. Ця ж стаття регулює питання своєчасності притягнення до відповідальності:

Державний службовець не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, якщо минуло шість місяців з дня, коли керівник державної служби дізнався або мав дізнатися про вчинення дисциплінарного проступку, не враховуючи час тимчасової непрацездатності державного службовця чи перебування його у відпу-

³⁸ Конституція України (н 3).

³⁹ Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23 вересня 2021 р. № 1780-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1780-20#Text>> (дата звернення: 09.10.2023).

стці, або якщо минув один рік після його вчинення або постановлення відповідної окремої ухвали суду⁴⁰.

Стаття 66 застосовує строки в умовах застосування дисциплінарних стягнень:

У разі допущення державним службовцем дисциплінарних проступків, передбачених пунктами 2 та 8 частини другої статті 65 цього Закону, а також вчинення систематично (повторно протягом року) дисциплінарних проступків, передбачених пунктами 4 та 5 частини другої статті 65 цього Закону, суб'єкт призначення або керівник державної служби може попередити такого державного службовця про неповну службову відповідність⁴¹.

Базовою засадою щодо визнання діяння правопорушенням є категорія *вина*. У Конституції України прямий зв'язок винності і протиправного діяння фіксується у ст. 62 яка, по-перше, відсутність вини визнає обставиною що унеможлиблює юридичну відповідальність; по-друге, встановлює засади щодо легального визнання винуватості особи: вина має бути доведена шляхом доказування.

Закон України "Про державну службу" визнає вину державного службовця необхідною підставою дисциплінарної відповідальності, а її ступень – критерієм тяжкості правопорушення.

Підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення (стаття 65)⁴².

Таким чином, державний службовець підлягає дисциплінарній відповідальності лише за ті дії та їх шкідливі наслідки, щодо яких встановлена його вина.

Досліджена сукупність конституційних засад дисциплінарної відповідальності державних службовців не є вичерпною. За межами аналізу залишилися такі засади, як компетентність; оперативність і економічність; невідворотність відповідальності; встановлення об'єктивної (матеріальної) істини; охорона інтересів держави й особи; розумність строків провадження; публічність (офіційність); самостійність і незалежність суб'єктів юрисдикції в прийнятті рішень; гласність і транспарентність; поєднання диспозитивності й імперативності тощо. Вони будуть розглянуті у подальших дослідженнях.

Висновки. Здійснений аналіз конституційних засад дисциплінарної відповідальності державних службовців дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Сукупність конституційних засад дисциплінарної відповідальності державних службовців утворює специфічну систему, у якій дотримання од-

⁴⁰ Про державну службу (н 12).

⁴¹ Там само.

⁴² Там само.

них сприяє реалізації інших. Так, наприклад, взаємозалежними є верховенство права, законність, невідворотність, справедливість, добросовісність.

2. У розумінні законності акцентована увага на тому, що вимогою цієї засади є неухильне виконання об'єктом відповідальності застосованих до нього засобів впливу.

3. З авторського судження про взаємозалежність заходів впливу і їх виконання правопорушником оновлюється поняття і дефініція дисциплінарної відповідальності: дисциплінарна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення дисциплінарного проступку заходів впливу, які реалізовані щодо правопорушника.

4. У сфері дисциплінарної відповідальності державних службовців поняття і термін “правозаконність” відбиває систематику права і закону. У розвиток міркувань із цього приводу: ми вважаємо справедливим розглядати правозаконність як стан відповідності суспільних відносин законам і підзаконним актам, які видаються на користь та орієнтовані на повагу суб'єктивних прав і свободи особистості і соціальних меншин, виконуються всіма учасниками правовідносин.

5. Дисциплінарна справа, або справа дисциплінарної юрисдикції, – це форма об'єктивізації (матеріальна оболонка), індивідуалізації, конкретизації, систематизації та зберігання усіх обставин щодо: а) встановлення дисциплінарного проступку; б) його дослідження; в) прийняття рішення по суті; г) реалізації прийнятого рішення.

6. Індивідуалізація дисциплінарної відповідальності поділяється на нормативну і правозастосовну. Нормативна об'єктивована у нормах, які її регламентують. Правозастосовна – у процедурах притягнення до відповідальності.

7. Наш аналіз правозастосовної практики щодо реалізації державними службовцями права на захист через користування правовою допомогою, дає змогу актуалізувати питання про дослідження можливостей і перспектив використання у цій сфері правового самозахисту.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Anishchenko T, *Dystsyplinarna vidpovidalnist derzhavnoho sluzhbovtstva: vid teoriiyi dystsyplinarno-deliktneho prava do osoblyvostey zastosuvannia* (Helvetyka 2023) (in Ukrainian).
2. Hubanov O, *Yurydychna vidpovidalnist publichnykh sluzhbovtziv yak instytut sluzhbovoho prava Ukrainy* (Helvetyka 2020) (in Ukrainian).
3. Novak O, *Pravovi zasady dystsyplinarnoi vidpovidalnosti derzhavnykh sluzhbovtziv v Ukraini* (Pravo 2015) (in Ukrainian).

Edited books

4. *Dystsyplinarno-deliktne pravo Ukrainy: navchalnyi posibnyk* (Kolomoiets T, Kolpakov V red, In Yure 2016) (in Ukrainian).
5. Kolpakov V, ‘Konstytutsiino-pravovi zasady vidpovidalnosti za administratyvni prostupky’ v *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy, t 2: Konstytutsiini zasady pravovoi systemy Ukrainy i problemy yii vdoskonalennia* (Bytiak Iu red, Pravo 2008) (in Ukrainian).

Journal articles

6. Kolpakov V, 'Dystsyplinarna vidpovidalnist derzhavnykh sluzhbovtziv: evoliutsiia normativnoho rehulivannia' (2016) 9 Pravo Ukrainy 79–91 (in Ukrainian).
7. Kolpakov V, 'Rozmezhuвання злочинів, адміністративних і дисциплінарних проступків' (2009) 1 Naukovyi visnyk Kyivskoho nats. un-t. vnutr. sprav 99 (in Ukrainian).
8. Malashenkova T, 'Pryntsypy dystsyplinarnoi vidpovidalnosti suddi u praktytsi yevropeiskoho sudu z prav liudyny' (2020) 4 Chasopys Kyivskoho universytetu prava 151–4 (in Ukrainian).
9. Mosondz S, 'Fenomen pravozakonnosti yak suchasna teoretyko-pravova model' (2015) 19 Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava 4–10 (in Ukrainian).

Theses

10. Ivanov V, 'Materialno-pravovi i protsesualni harantii zakonnosti prytiahnennia do administrativnoi vidpovidalnosti' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2001) (in Ukrainian).
11. Kornuta L, 'Dystsyplinarna vidpovidalnist derzhavnoho sluzhbovtzia v Ukraini' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2013) (in Ukrainian).
12. Maksymovych A, 'Administrativno-pravove rehulivannia dystsyplinarnoi vidpovidalnosti pratsivnykiv Derzhavnoho biuro rozsliduvan' (dys d-ra filosofii, 2021) (in Ukrainian).
13. Sereda V, 'Fenomen dystsyplinarnoi vidpovidalnosti v administrativno-pravovykh vidnosynakh' (dys d-ra yuryd nauk, 2015) (in Ukrainian).

Conference papers

14. Kolpakov V, 'Protsesualnyi samozakhyst v administrativno-deliktnomu pravi' v *Administrativna vidpovidalnist: problemy ta shliakhy yikh podolannia Materialy kruhloho stolu* (NAVS 2012) (in Ukrainian).

Tetiana Kolomoiets
Valerii Kolpakov

CONSTITUTIONAL FUNDAMENTAL OF DISCIPLINARY RESPONSIBILITIES OF PUBLIC OFFICERS

ABSTRACT. The issues of the article are determined by the discourse on the legal nature of disciplinary responsibility of civil servants, its principles, purpose and impact on the development of civil society, especially in the conditions of martial law, and the effect of restrictions provided for by the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" (2015), the Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine" (2022) and relevant acts of the executive authorities. A special place in this discourse was occupied by the question of the constitutionality of disciplinary responsibility of civil servants in modern conditions, because the Constitution of Ukraine established that the principles of civil liability are determined exclusively by the laws of Ukraine; actions that are crimes, administrative or disciplinary offenses, and responsibility for them.

The article is aimed at obtaining new knowledge about the content and role of constitutional norms: a) in the formation of the disciplinary-tort space, b) in the interference of the constitutional principles, the principles of the Law of Ukraine "On Civil Service", doctrinal conclusions in increasing the effectiveness of the disciplinary responsibility of civil servants c) in the formation of integrative qualities of the system of normative provision of the disciplinary-tort segment of Ukrainian law.

The authors see that the most significant principles of constitutional nature, which are correlated with disciplinary responsibility, are: rule of law; legality; the priority of human rights; virtue; justice; inadmissibility of double liability; individual nature of disciplinary responsibility; equality of participants in disciplinary procedures before the law; presumption of innocence in the field of disciplinary responsibility; the right to protection and self-defense of persons subject to disciplinary liability; the timeliness of imposing disciplinary responsibility; culpability of the subject of responsibility (guilt).

It was they who became the subject of research as separate phenomena and as a systemic set, the integrative qualities of which determine the harmonious presence of disciplinary responsibility in the complex of means of legal influence on violations of the norms of law.

KEYWORDS: constitutional principles; disciplinary responsibility; civil servant; civil service; rule of law; legality; integrity; disciplinary offense.